

A TANÁRJELŐLTEK PSZICHOLÓGIAI GYAKORLATÁNAK NEVELŐHATÁSA

Dr. Duró Lajos

docens

Középiskolai tanárképzésünk korszerűsítésének legfőbb célja az, hogy a hallgatók elméleti és gyakorlati előkészítése *életszerűbb* legyen s közelebb kerüljön az iskolához, a tanulóifjúsághoz és a pedagógus hivatás *valóságos* problémáihoz. E célkitűzés realizálása már eddig is lényeges változásokat eredményezett a tanárszakos egyetemi hallgatók pszichológiai oktatásának továbbfejlesztésében.

Ezen a téren figyelemre méltó előrehaladást jelentett a gyakorlati foglalkozások bevezetése. A képzés hatásfokának emelése érdekében feltétlenül szükséges a *gyakorlatok speciális felsőoktatás-metodikai kérdéseinek kidolgozása*.

E tanulmány keretében mi csak egy részletkérdés további kimunkálásához kívánunk adalékot szolgáltatni. Időszerű és érdeklődésre számot tartó feladatnak tekintjük e foglalkozások *nevelőhatásának* vizsgálatát azon tapasztalatok elemzése alapján, amelyeket a Neveléstudományi és Lélektani Intézet pszichológiai csoportjának munkatársai szereztek a kísérletezés eddigi szakaszában.¹

Tekintettel arra, hogy a gyakorlatok nevelőhatása meglehetősen sok összetevőből ered, ezért mi főleg azon *elemek* bemutatására fordítjuk figyelmünket, amelyek tapasztalataink szerint elősegíthetik a tanárjelöltek *nevelői személyiségének* és *hivatástudatának* fejlődését. Ebből a szempontból megvizsgáljuk:

a) A gyakorlatok céljának, tartalmának és módszereinek néhány összefüggését, és

b) a hallgatók véleményét a gyakorlati foglalkozások általuk felismert nevelőhatásáról és problémáiról.

I.

A pszichológiai gyakorlatok tartalmi és metodikai kérdéseit nem lehet elszigetelten vizsgálni felsőoktatásunk reformjának *általános összefüggéseitől*. Oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének irányelvei alapján „A nevelőképző intézmények tanulmányi anyagában, a képzés módszereiben és szervezeti rendjében végre kell hajtani minden olyan szükséges változtatást, amely a leendő pedagógusok jobb felkészítését eredményezi az új feladatokra”.²

A tudományegyetemen folyó tanárképzés területén az utóbbi években több olyan *új feladat* jelentkezett, amelyek eredményesebb elvégzésére feltétlenül szükségessé vált a tanárjelöltek *alaposabb előkészítése*. E feladatok részletesebb elemzése nélkül elegendő rámutatni arra az igényre, amelyet az új szocialista munkaiskola támaszt a leendő tanárokkal szemben a gyermeki személyiség *sokoldalú megismerését* illetően.

1. A gyakorlatok vezetésében s azok eredményességének megfigyelésében közreműködött Nagy János adjunktus, Veczkó József adjunktus és dr. Zentai Károly tanársegéd.

2. Irányelvek oktatási rendszerünk továbbfejlesztésére. 1960. Tankönyvkiadó, Budapest. 13. oldal.

Az iskolának elő kell segítenie, hogy a tanulók adottságaikhoz, képességeikhez s tehetségükhöz mértén alkalmassá váljanak a *maximális eredmény* elérésére a testi, szellemi és erkölcsi fejlődés vonatkozásában. Ebből következően a személyiség harmonikus fejlesztésére irányuló oktató-nevelő tevékenység hatásfokának emelése elképzelhetetlen a gyermek pszichológiai megismerése, életkori és egyéni sajátosságainak figyelembevételével nélkül.

Ennek következetes megvalósítása pedig színvonalas elméleti pszichológiai képzettséget s ezzel együtt megfelelő tapasztalatot igényel a gyermeki személyiség megismerésében. A reform előtti középiskolai tanárképzésnek egyik jogosan bírált fogyatéka éppen a „gyermekközelség” hiánya volt. A pszichológiai-pedagógiai képzés rendszerében az egy féléves heti két óras általános lélektani stúdium önmagában keveset adott a tanárszakos hallgatók gyermekismeretének fejlesztéséhez. Az ebből a szempontból nélkülözhetetlen fejlődés- és neveléslelektan oktatása pedig *teljesen hiányzott* a tanárképzés programjából. Amíg a pedagógiai tárgyak oktatását iskolai megfigyelések egészítették ki, addig a pszichológiai előadásokhoz semmiféle *gyakorlati foglalkozás nem kapcsolódott*. Ennek következtében az iskolai oktató-nevelő munka gyakorlatától távol álló s a gyermek személyiségének ismeretét nélkülöző pszichológiai oktatás nem is lehetett *életszerű és hatékony*. Nem véletlen, hogy az egyetemről kikerülő fiatal tanárok rendszerint hosszú és keserves tapasztalat révén tettek szert arra a szükséges gyermekismeretre, amelyre már pályájuk kezdetén megfelelő előkészítést kellett volna kapniuk.

Mindezt mérlegelve értékelhetjük valójában jelentőségének megfelelően azt a tényt, hogy a reform során a fejlődés- és neveléslelektan oktatásának bevezetésével nagy mértékben gazdagodott s teljesebbé vált a tanárjelöltek pszichológiai előkészítésének programja. Túlzás nélkül tekinthetjük a reformmunkálatok egyik legfontosabb eredményének azt, hogy középiskolai tanárképzésünkben most *először valószínűleg meg* a pszichológiai-pedagógiai és szakmetodikai oktatás kontinuitása, amely érvényesül a gyakorlati képzés rendszerében is.³ E rendszeren belül az I. éves általános lélektani és a II. évfolyamon előadott fejlődés- és neveléslelektani stúdiumokhoz 15 óras keretben — három félnapos — pszichológiai tárgyú iskolai *megfigyelés* kapcsolódik.

A reformviták eredményeként a Művelődésügyi Minisztérium összefoglalta a tanárszakos egyetemi hallgatók szakmai (iskolai) gyakorlatának alapvető elveit,⁴ amelyek általános érvényűek valamennyi pszichológiai, pedagógiai és szakmódszertani stúdiumhoz tartozó megfigyelésre vonatkozóan. Ezek az alapelvek felhívják a figyelmet arra, hogy a gyakorlati foglalkozás a képzés szerves része, amelynek az elmélet és gyakorlat egységét kell szolgálnia, a gyakorlati képzés legyen folyamatos s gondoskodni kell a hallgatók aktivitásának fokozásáról, a nevelési feladatokra való alapos előkészítéséről, valamint az élenjáró tapasztalattal való sokoldalú megismertetéséről.

Ezek az általános elvek természetesen vonatkoznak a pszichológiai gyakorlatokra is. A nevelőhatás eredményességének fokozása érdekében feltétlenül szükséges a foglalkozások *sajátos feladatainak* a meghatározása is. Az általános elvekből kiindulva a pszichológiai gyakorlat speciális feladatát abban látjuk, hogy:

a) az általános lélektani, valamint a fejlődés- és neveléslelektani ismeretek gyakorlati alkalmazásával *segítse elő* a tanárjelöltek pedagógiai és szakmetodikai képzésének pszichológiai megalapozását,

b) a tanulók életkori és egyéni sajátosságainak célirányos megfigyelése által *fejlessze* a hallgatók gyermekismeretét és *nyújtson tájékozódást* a gyermeki személyiség pszichológiai tanulmányozásának konkrét lehetőségeire, módjaira és eszközeire vonatkozóan,

3. A Bölcsészettudományi kari tanterv néhány általános kérdése. I. sz. melléklet a Művelődésügyi Minisztérium 31 412/1962. sz. ügyiratához.

4. A Művelődésügyi Minisztérium 29 127/1961. III. sz. utasítása a tanárszakos egyetemi hallgatók 1961 — 62. évi szakmai (iskolai) gyakorlatáról.

c) az iskolában szerzett közvetlen élményekkel és tapasztalatokkal járuljon hozzá a tanárjelöltek hivatástudatának fejlesztéséhez és a pedagógiai tevékenység megszerrettetéséhez.

A pszichológiai tárgyú gyakorlati foglalkozások e sajátos feladatok megvalósítása által lesznek valójában a tanárképzés rendszerének szerves részévé. A célkitűzés világos felismerése lényeges feltétele annak, hogy a pszichológiai gyakorlat ne váljon a képzés tudományosan megalapozott összefüggő rendszerétől elszigetelt vagy önállósult foglalkozási formává. Az öncélú gyakorlati foglalkozások nem egyeztetetők össze a tanárképzés reformjának alapelveivel és korszerűsítési törekvéseivel.

A gyakorlati foglalkozások nevelőhatásának szempontjából elsőrendű fontosságúak a fentebb ismertetett sajátos feladatokkal összefüggő *tartalmi és módszertani feltételek*.⁵ Eddigi tapasztalataink azt igazolják, hogy a pszichológiai gyakorlatok céljának, tartalmának és módszereinek *összhangban* kell lenniük. Ellenkező esetben kísért a formalizmus veszélye, amely jelentős mértékben csökkenti a foglalkozások hatékonyságát. Az említett szerves összefüggés természetesen nem leszíktett módon hanem az elméleti és gyakorlati képzés egységének dialektikus értelmezése alapján fogható fel tudományosan. *E szemlélet érvényesítését* tekintjük egyik főfeladatunknak a pszichológiai gyakorlati foglalkozások megtervezésében és vezetésében is.

A tartalom kimunkálásánál Nagy Sándor javaslatát tekintettük kiindulási alapnak.⁶ A szerző hivatkozik arra, hogy a korszerűsítési feladatok megvalósításának kezdetén még nem rendelkezünk tapasztalatokkal a pszichológiai gyakorlatok tematikáját illetően. Elvileg lehetségesnek tartja a következő témák feldolgozását:

1. A tananyag megértésének fejlődéslélektani problematikája
2. A tanulók gondolkodásának fejlődéslélektani sajátosságai
3. A tanulók személyiségének fejlődéslélektani (egyéni) sajátosságai
4. A tanulóközösség fejlődéslélektani sajátosságai, illetve problémái

E tematikának kétségtelenül nagy érdeme, hogy a gyermeki személyiség megismerésének pszichológiai problematikájában hangsúlyozza a fejlődéslélektani szempontok fontosságát. A gyakorlati megvalósítás menetében azonban *ellentmondás keletkezik a tematika igényei és a hallgatók pszichológiai előképzettségének szintje között*. A III. félév elején kezdődő fejlődés- és neveléslélektani előadásokra kezdetben még csak korlátozott mértékben lehet támaszkodni. Ezért főleg az előző félévben tartott általánoslélektani kollégium anyagának figyelembevételével lehet megtervezni a tematika egyes témaköreinek felbontását. Így szükségképpen „elővételezünk” bizonyos fejlődéslélektani ismeretanyagot. Ez önmagában véve még nem jelent különösebb nehézséget. Tapasztalataink szerint azonban problematikus az, hogy a tananyag megértésének megfigyeléséhez ezen kívül még *didaktikai* s a tanulóközösség fejlődéslélektani tanulmányozásához *nevelésméleti előképzettségre* is feltétlenül szüksége lenne a hallgatóknak. Ezen ismeretek elővételezése helyett mi célravezetőbbnek tartjuk a megfigyelések tematikájának tervezésénél az általános lélektan, valamint a fejlődés- és neveléslélektan törzsanyagára való orientálódást. A hallgatók iskolai lélektani gyakorlatra való alapos *elméleti előkészítésének* szükségességét szovjet szerzők tapasztalatai is meggyőzően indokolják.⁷ Ami pedig a tanulók személyiségének fejlődéslélektani (egyéni) sajátosságait illeti, ez nem feltétlenül kívánkozik *önálló témafeldolgozásra*. Az egyéni sajátosságok a fejlődésben mindig valamely *konkrét pszichikus funkcióhoz* tartoznak. Ezért mi ezt a kérdést *valamennyi témakörbe* beillesztettük, mint az *általános és egyes (egyéni) sajátosság* megfigyelésének szem-

5. Ezeket a kérdéseket részletesebben vizsgáljuk „A gyakorlati foglalkozások szerepe a tanárszakos egyetemi hallgatók pszichológiai oktatásában” c. tanulmányunkban Magyar Pszichológiai Szemle, 1963. 3. sz.

6. Nagy Sándor: A pedagógiai, pszichológiai és szakmódszertani oktatás továbbfejlesztése a tudományegyetemen (az MTA pedagógiai bizottságának vitája). Magyar Pedagógia, 1961. 3. sz. 246–247. oldal.

7. Kasztorszkij J. L.: Az I–III. éves hallgatók pedagógiai gyakorlatának tartalma és vezetése. Szovjetszkaja Pedagógika, 1961. 4. sz. (Oroszul.)

pontját. Így például a tanulók gondolkodásának fejlődéslélektani sajátosságait tanulmányozva nemcsak az általános törvényszerűségek, hanem az egyéni fejlődési különbségek felismerésére is irányítottuk hallgatóink figyelmét.

Az általános lélektan valamint a fejlődés- és neveléslélektan programjához igazodva az ismertetett megfontolások alapján a következőképpen alakítottuk ki a gyakorlati foglalkozások tematikáját:

1. A tanulók figyelmének fejlődéslélektani sajátosságai
2. A tanulók emlékezetének fejlődéslélektani sajátosságai
3. A tanulók gondolkodásának fejlődéslélektani problémái

E témakörök iskolai megfigyelésének és feldolgozásának alaptendenciája a gyermeki személyiség életkori- és egyéni sajátosságainak felismerésében való tájékozódás elősegítése. A *fokozatosság elvét* figyelembe véve az egyes témák egyre nehezebb, de a hallgatók teljesítőképességéhez méretezett *reális feladatokat* tartalmaznak. A témák szervesen kapcsolódnak egymáshoz s a gyakorlat menetében is az *összefüggő rendszer* kialakítására törekszünk. Ezen a téren nehézséget jelent az, hogy az egyes foglalkozások között rendszerint másfél hónapos időbeli különbség van, amelyet a jövőben sem lehet elkerülni. Ezért fokozottabb mértékben törekszünk arra, hogy a megfigyelési témák lehetőség szerint egymásra épüljenek, kiegészítsék egymást, s legyen meg közöttük a *szükséges tartalmi kapcsolat*. Azt tapasztaltuk, hogy ezáltal elkerülhető a mozaikszerűség veszélye, amely gátolja a hallgatók pszichológiai szemléletének helyes irányban való fejlesztését.

A nevelőhatás intenzívebb érvényesülése érdekében megfelelő körülménnyel végezzük el az egyes témakörök *megfigyelési szempontokra* való felbontását. Számításba vesszük azt a körülményt, hogy az iskolai megfigyelésben még teljesen járatlan hallgatók mindjárt az első alkalommal olyan irányító szempontokat kapjanak, amelyek segítségével valóban képesek legyenek a tanulmányozott *jelenségek lényegének felismerésére*. Csak a jól kidolgozott szempontok alapján lehet „megszervezni” a tanárjelöltek figyelmét, és megóvni őket attól, hogy a mellékesen adódó, lényegtelen dolgokra terelődjék érdeklődésük. Leggyakrabban kísért a szempontok zsúfoltságának veszélye. Ilyenkor a hallgatók rendszerint nem is tudják, hogy tulajdonképpen mit kell megfigyelniük, s inkább *szemlélődnek*, mintsem komolyan koncentrálnának. Az ilyen iskolalátogatás legjobb esetben is csak *spontán élményszerzési alkalommá válik*. A hallgatók neveléséhez pedig elsősorban pedagógiaiilag szervezett, tudatosan irányított hatásokra van szükség. Éppen ezért iránymutatónak tekintjük azt, hogy *a megfigyelési szempontok legyenek konkrétak, reálisak, változatosak* s az egyes szaktárgyi órák jellegének megfelelően *nyújtsanak segítséget a pedagógus és a tanulók közös tevékenységének pszichológiai elemzéséhez*.

Azt tapasztaltuk, hogy a megfigyelési szempontoknak ilyen alapon való összeállítására elősegíti a tanárjelöltek *aktivitásának* fejlesztését. Beigazolódtott az, hogy az iskolai lélektani megfigyelés csak abban az esetben lehet eredményes, ha a hallgatók *jól szervezett, tudatosan irányított és alkotó gondolkodásra készítő tevékenységet végeznek*. Az aktivitás és érdeklődés lényegesen magasabb fokú, ha a meglátogatandó órákat a hallgatók *szaktantárgyi irányultságának megfelelően* választjuk ki. Ezért a gyakorlatok alkalmával feltétlenül biztosítunk lehetőséget a szaktárgyi órák látogatására. Mivel a lélektani megfigyeléseket nem a tudománygyetem gyakorló iskoláiban végezzük, ezért az órát tartó pedagógusokkal való folyamatos együttműködésre különös gondot fordítunk. Ennek az együttműködésnek lényeges mozzanata a megfigyelési feladatokról való időbeli *tájékoztató*. Így tudjuk elérni azt, hogy az órán ne legyen semmiféle mesterként mozzanat vagy öncélú „pszichológiai demonstráció”, ami rontaná a pedagógiai munka hitelét a jövőbeni hivatásukra készülő tanárjelöltek előtt. A nevelőhatás szempontjából azok az óralátogatások voltak a legeredményesebbek, ahol a valóságnak megfelelő *természetes feltételek mellett* lehetett tanulmányozni a megfigyelési feladatot.

A pszichológiai gyakorlati foglalkozások határfoka — több tényező mellett — attól is függ, hogyan tudnak bánni a hallgatók a megfigyelési feladattal. A gondosan

összeállított szempontok hasznos segítséget jelentenek ugyan, de emellett szükség van a tanárjelöltek *megfigyelési technikájának* állandó fejlesztésére. Az első foglalkozáson még sok nehézséget és problémát okoz a téma fejlődés- és neveléslélektani szempontból való „megragadása”. Rendszerint a spontánul adódó jelenségekre koncentrálnak a hallgatók, így elkalandoznak a kitűzött feladattól. Nekünk arra is számítanunk kell, hogy a megfigyelt tények, jelenségek mögött nehezen ismerik fel a lényegyet, az ok- és okozati összefüggéseket, a pszichológiai törvényszerűségeket. A hallgatók egy része ekkor még csak egy-egy lélektani mozzanatot képes felfogni, s ezért a megfigyelt téma több síkú észlelése és a pszichológiai összefüggések felismerése a második és harmadik foglalkozáson mutat számottevő fejlődési tendenciát. A pszichológiai gyakorlatokat fel kell használni arra, hogy a tanárjelölteket megtanítsuk *célkudatosan figyelni*. Emellett arra is szükség van, hogy megfelelő jártaságra tegyenek szert az *összegyűjtött észleletek rögzítésében és elemzésében*. Csak így tudjuk eredményesen előkészíteni őket a megfigyelési anyag pedagógiai hasznosítására, ami az alkotó pedagógus munkájának ma már nélkülözhetetlen része.

A megfigyelés technikájának fejlesztésében és az elemzőkészség fokozatos kibontakoztatásában nagy szerepe van az óralátogatást követő *szemináriumi megbeszéléseknek*. Lényegében ez jelenti a pszichológiai gyakorlat szintézisét, amikor a tanárjelöltek a gyakorlatvezető irányításával a megfigyelési szempontok alapján elemzik az észleleteket, összegezik a tapasztalatokat és levonják a szükséges tanulságokat. A világnézeti nevelőhatás szempontjából nagy gondot fordítunk a megfigyelt lelki jelenségek kiváltó okainak s a cselekvés motívumainak felderítésére, valamint a tanár és a tanulók közös tevékenységében tapasztalható kölcsönhatás felismerésére.

Legfontosabb módszertani elvünk az, hogy a hallgatók *aktivitásának, önálló tevékenységének* lehetőség szerint minél nagyobb teret biztosítsunk. Ennek egyik módja az egyes témakörökön belül *egyéni megfigyelési feladatok* kijelölése. Azt tapasztaljuk, hogy ilyen kérdések megtárgyalása élénkíti és színesebbé teszi a szemináriumi foglalkozást. Ez tükröződik a problémafelvetés változatosságában s a vitakészség fokozódásában is.

A pszichológiai gyakorlatok *aktív jellegének* további erősítése érdekében az 1962—63. tanévben az iskolai megfigyelést *laboratóriumi foglalkozással* kapcsoltuk össze. Ennek lényege az volt, hogy hallgatóink az emlékezés és gondolkodás fejlődéslélektani tanulmányozása során az iskolai *csoportos megfigyelés után* — tanulók bevonásával — *egyéni vizsgálatokat* is végeztek. Eredményesnek bizonyult az a törekvésünk, hogy a laboratóriumi foglalkozáson a tanárjelöltek *önálló munkája* kerüljön előtérbe. Ezt azzal segítettük elő, hogy rövid előkészítés és demonstráció után a tanárjelöltek — megosztva a részfeladatokat — tevékenyen közreműködtek a kijelölt vizsgálat elvégzésében. Az elmúlt tanév tapasztalatai meggyőzően igazolják azt, hogy — megismerkedve az egyszerűbb lélektani készülékekkel (tachistoszkóp, tremometer, reakció időmérő) — a hallgatók képessé válnak a megfigyelési témához kapcsolódó vizsgálati feladatok önálló teljesítésére. Ennek nevelőhatását abban látjuk, hogy a laboratóriumi foglalkozás nem jelent öncélú kísérletezést, hanem szerves része és kiegészítője az iskolai pszichológiai megfigyelésnek. Az elkezdett munka tartalmi és módszertani tökéletesítését folytatni kívánjuk, mert a korszerű pszichológiai oktatás ma már el sem képzelhető laboratóriumi gyakorlatok nélkül.

Érdeemes elgondolkodni azon, hogy a szocialista országokban, de különösen a Szovjetunióban olyan gyakorlati képzési rendszer alakult ki, amely tartalmi és módszertani vonatkozásban egyaránt tanulságos számunkra. E korszerűsítési munkálatokról szól Krugljak M. I. tanulmánya⁸, melyben arról olvashatunk, hogy a pszichológiai gyakorlati képzés rendszerében szervesen kapcsolódnak egymáshoz a következő foglalkozási formák: a) Az általános lélektan bevezető előadásaihoz *szemináriumi foglalkozást* szerveznek (összesen 6 órában). b) *Laboratóriumi kísérlet* keretében

8. Krugljak M. I.: Pszichológiai gyakorlati foglalkozások. Voproszi Pszichologii. 1962. 4. sz. (Oroszul.)

speciális vizsgáló készülékkel tanulmányozzák a magasabb rendű idegtevékenység, valamint az egyes lelki folyamatok sajátosságait (a feltételes reflex kialakulásának gyorsasága, érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet stb. sajátosságai). c) Ezt az elméleti és kísérleti megalapozást *iskolai megfigyelések* egészítik ki, ahol *tanítási órák pszichológiai elemzésével* dolgozzák fel a figyelem és a gondolkodás témakörét. A gyakorlati képzés ilyen tudományosan felépített rendszere kétségtelenül eredményesen segíti a tanárjelöltek pszichológiai előkészítését jövőendő élethivatásukra.

A tanárszakos egyetemi hallgatók gyakorlati pszichológiai oktatásának lehetőségei nálunk e tekintetben — legalább is a szocialista országokhoz viszonyítva — *túlságosan szerények*. E korlátozott feltételek mellett különösen nehéz úgy kialakítani a foglalkozások rendszerét, hogy tartalmi és módszertani vonatkozásban egyaránt járuljon hozzá a tanárjelöltek ismereteinek gyarapításához és segítse elő eszmei-világnézeti nevelésüket. A kísérletezés eddigi munkálatai során kialakított rendszer állandó tökéletesítésében s új elemekkel való gazdagításában a *nevelőhatás* szempontjait tekintjük elsődlegesnek. Ezért folyamatosan figyelemmel kísérjük azt, hogy a gyakorlatok tartalma és módszere hogyan szolgálja a hallgatók nevelésével kapcsolatos feladatok eredményesebb megvalósítását.

II.

A pszichológiai gyakorlatok nevelőhatásának vizsgálatához rendkívül érdekes és tanulságos anyagot szolgáltat számunkra 120 különböző szakos tanárjelölt írásbeli válasza erre a kérdésre: „Mit jelentett számára a pszichológiai gyakorlat, és véleménye szerint hogyan lehetne még eredményesebbé tenni?” A kérdés feltevésekor semmiféle irányító szempontot nem adtunk, csupán arra hívtuk fel figyelmüket, hogy névalírás nélkül, tárgyilagosan mondják el egyéni tapasztalataikra alapozott véleményüket.

A hallgatók — várakozásunknak megfelelően — igen felelősségteljesen viszonyultak a feladathoz. A válaszok rendkívül sokszínű és plasztikus anyagot tartalmaznak. Általánosságban megállapítható, hogy mindegyik tanárjelölt véleményében világosan tükröződik a foglalkozások nevelőhatásával összefüggő néhány mozzanat szerepének felismerése. Megjegyezni kívánjuk, hogy egy kivételével — aki saját bevallása szerint nem akar tanár lenni — *valamennyi tanárjelölt szükségesnek és hasznosnak tartja* a pszichológiai gyakorlatokat. Ezt sokféleképpen indokolják.

A leggyakrabban előforduló motívumok arányos megoszlását a következő adatokkal szemléltetjük:

a) A tanári hivatás iránti érdeklődés felkeltése	90%
b) Az elmélet és gyakorlat egységének megvalósítása	82%
c) A tanulók életkori sajátosságainak megismerése	65%
d) A gyermekközelségbe jutás elősegítése	58%
e) Hasznosítható pszichológiai módszerekkel való megismerkedés	46%

A részletes elemzés előtt is megállapíthatjuk, hogy a hallgatói vélemények alapján véve igazolják a pszichológiai gyakorlati foglalkozások célkitűzésének helyességét. A tanárjelöltek tapasztalatai, élményei és saját megfigyeléseink alapján meggyőződünk arról, hogy e gyakorlatok felbecsülhetetlen nevelőhatása reálisan érzékelhető a *tanári hivatás iránti érdeklődés* felkeltésében s a *hivatástudat* fejlesztésében. Erre a következtetésre alapot szolgáltat az a tény, hogy a hallgatók 90%-a ebben látja a foglalkozások eredményességét. Ez önmagában véve is figyelemre méltó jelenség. Véleményünk szerint azonban sokkal realisabb a kérdés megítélése, ha arra is tekintettel vagyunk, hogy a *hivatástudat* fejlesztésének gondolata szinte valamennyi hallgatói véleményben *vezető motívumként* jelentkezik. Ezzel hozzák összefüggésbe vagy ennek szemszögéből értékelik a gyakorlatokkal kapcsolatban felvetett minden egyéb problémát. Természetesen a hivatástudat fejlesztésének sok feltétele és összetevője van. Éppen ezért számunkra tanulságos lehet annak a megvizsgálása, hogy a

hallgatók megítélése szerint a pszichológiai gyakorlatok milyen feltételeket biztosítanak a hivatástudat neveléséhez.

Az összegyűjtött anyag elemzése alapján érdeklődésre tarthat számot a foglalkozások *szükségességének és hasznosságának indoklása*. „A lélektani gyakorlat szükségességéről felesleges is írni, hiszen mindenki számára nyilvánvaló, hogy elengedhetetlen kiegészítője a pszichológiai tanulmányoknak. A leendő pedagógus munkájához nélkülözhetetlenek ezek a megfigyelések.” (28)* „Úgy gondolom, hogy a lélektani gyakorlatok bevezetése a tanárjelölt hallgatók számára igen fontos lépés volt. A leendő pedagógusnak így már tanulmányai kezdetén lehetősége nyílik olyan hasznos tapasztalatok megszerzésére, amelyeket később egészen biztos nagy eredményességgel fog alkalmazni munkájában.”²⁵ „Az iskolai lélektani gyakorlatok feltétlenül szükségesek a pedagógus képzésben. Mi egészen speciális szempözből vizsgáljuk a tanulók figyelmét, emlékezetét, magatartását, miközben megfigyeljük a tanárok módszereit, s ezek alapján konkrét tapasztalatokat gyűjtünk későbbi működésünk idejére.” (118) „A lélektani gyakorlatok számomra nagyon érdekesek voltak. Szerintem szükségesek az iskolai megfigyelések és a laboratóriumi foglalkozások is. Ezeket a gyakorlatokat jelentös tapasztalatokat gyűjtünk jövőbeli pedagógus tevékenységünkhöz.” (96)

E néhány tipikusnak mondható vélemény a gyakorlati foglalkozások szükségességének felismeréséről tanúskodik. A szavakon túlmenően teljes mértékben igazolja ezt a tanárjelöltek viszonya a gyakorlatokhoz. Megfigyeléseink szerint a hallgatók *pontosan, példamutató figyelmességgel és nagy érdeklődéssel* vesznek részt ezeken a foglalkozásokon. Előfordul olyan erősen szubjektív vélemény is, mint pl.: „Nekem nagyon tetszettek az iskolai gyakorlatok, s nem lenne baj, ha a hallgatók egy-egy felesleges tantárgy helyett inkább ilyen jellegű gyakorlatot végeznének.” (88)

Számos jel arra mutat, hogy *nagy élmény* erejével hatnak hallgatóinkra a gyermekek, a pedagógusok tevékenysége és az iskolai élet különböző mozzanatai. A II. évesekre szinte lenyűgözö hatással vannak az iskolai megfigyelések első alkalmi. Ezt bizonyítják a következő vélemények: „A lélektani gyakorlat mind a két alkalommal maradandó élményt nyújtott számomra. Itt jutottam közelebb a valódi iskolai élethez s ahhoz, hogy azt már ne csak a diák, hanem valamennyire a tanár szemével is figyeljem. Új problémák tárultak fel előttem, az eddig annyira könnyűnek tartott tanítás számos nehézsége.” (36) „Nagy élmény volt a gyermekek megfigyelése. Csak most tudatosultak bennem olyan mozzanatok, amelyeket régebben átéltem ugyan, de nem tulajdonítottam nekik komolyabb jelentőséget.” (42) „Nagy élményt jelentett számomra az óralátogatás. A gyakorlatban figyelhettem meg a lélektani előadáson tanult anyagot. Láttam, hogy amit tanultunk, az iskolai munka során felhasználhatom, és hogy milyen nagy jelentősége van a tanítás folyamatában a lélektani szempontok tudatos érvényesítésének.” (18) „Mint leendő pedagógusok örömmel mentünk a lélektani gyakorlatra. E néhány óra alatt is sok érdekeset láttunk és tapasztaltunk a gyermekek körében.” (49)

A hallgatók véleménye világosan tükrözi azt, hogy ezek az iskolai pszichológiai megfigyelések tartalmuknál fogva lényegesen többet jelentenek a spontán élményszerzésnél. Nem tagadjuk, hogy a spontán hatásoknak és élményeknek is lehet szerepük hallgatóink szemléletének alakításában. Ennek ellenére az a véleményünk, hogy a megfigyelések alkalmával szerzett élmények lényegesebb *forrásainak felismerése* sokkal *hatékonyabban segíti* a tanárjelöltek hivatástudatának kibontakozását. Ezt megerősíti az a tény, hogy mindegyik hallgató meggyözősen indokolja, miért jelentett számára maradandó élményt az iskolalátogatás. E felismerés — az iskolai élmény forrásainak tudatosulása — lényeges motívum a jövőbeli élethivatás iránti érdeklődés elmélyítésében.

Ebből a szempontból nagyon fontos az, hogy a tanárjelöltek ne illúziókban ringassák magukat, hanem a valóságnak megfelelő *természetes körülmények között ismerkedjenek meg* a tanári hivatás számos problémájával s várható nehézségeivel.

* A zárójelben a hallgatói vélemények sorszámát tüntetjük fel.

Igaz, hogy a félnapos iskolalátogatások alkalmával csak betekintenek egy-egy osztályközösség életébe, s nem adódik elég lehetőségük az oktató-nevelő tevékenység ellentmondásainak sokoldalúbb megismerésére. Megfigyeléseink szerint kellő irányítás mellett ennek ellenére is sok mindent meglátnak, észrevesznek, vagy „kita-pintanak” ahhoz, hogy érdeklődésük intenzívebben forduljon a gyakorlat, a tapasztalat felé.

Azt ma már mindenki természetesnek találja, hogy a pszichológia oktatásban az elmélet és gyakorlat egységének megvalósítására törekszünk. A hallgatói vélemények ebben a vonatkozásban is figyelemre méltó gondolatokat vették fel: „Az iskolai lélektani gyakorlatok igen nagy segítséget nyújtanak az elméleti anyag jobb megértéséhez és mélyebb elsajátításához.” (77) „Nagyon hasznos, hogy ilyen gyakorlatokon részt veszünk és órákat látogatunk, mert olyan észrevételekkel találkozunk, amelyeket az elmélet bármilyen lelkiismeretes megtanulása sem szolgáltatna számunkra.” (71) „A lélektani gyakorlat egyik fontos pozitívumának azt tartom, hogy mintegy alátámasztja, a gyakorlatban mutatja be azt, amit az előadásokon csak elméleti síkon hallunk. Bár az előadásokon is kapunk sok hasznos példát és tanácsot, de az iskolában ugyanazt mégis realisabban tapasztalhatjuk.” (93)

Az idézett vélemények alap gondolata abban foglalható össze, hogy az iskolai megfigyelés elmélyíti és tartalmilag gazdagítja az előadások anyagát. Ez kétségtelenül lényeges feltétele az elméleti anyag alaposabb megértésének, tartósabb elsajátításának. A tanárjelölteknek *teljesítményképes pszichológiai ismeretekre* van szükségük, amelyeket a gyakorlati oktató-nevelő tevékenységükben alkotó módon tudnak majd felhasználni. Nem feladatunk az elmélet és gyakorlat egységének részletesebb elemzése. Arra azonban szeretnénk rámutatni, hogy hallgatóink nemcsak azt ismerték fel, hogyan mélyíti el az iskolalátogatás az elméleti anyag jobb megértését. Ezen túlmenően válaszaikban elég sokan érintették a lélektani megfigyelés *ismeretet továbbfejlesztő és szemléletet alakító* hatását is. Nemcsak arról van szó tehát, hogy e foglalkozások elmélyítik az előadások anyagát, hanem az iskolában szerzett közvetlen élmények, tapasztalatok új oldalról egészítik ki az előadásokat és további ismeretszerzésre ösztönöznek. Így a gyakorlat elemzéséből új elméleti általánosítások igénye születik. Ennek bemutatására idézünk néhány véleményt: „A lélektani gyakorlatok természetesen fejlesztik a hallgatók megfigyelőképességét és problémalátását. Amíg nem kerültünk közvetlen kapcsolatba az iskolával, a gyermekekkel fel sem merültek bennünk ilyen problémák.” (28) Az iskolai látogatáson „alkalmunk volt megfigyelni azt, hogy a tanult törvényszerűségek mennyire igazak, és hogyan hatnak a gyakorlatban. Ezenkívül láthattuk azt is, hogyan élt a tanár azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a tanulók lélektani sajátosságai jelentenek. A foglalkozások jelentőségét tehát abban látom, hogy a hallgatók gondolkodását a gyakorlat irányába fejleszti, és ez feltétlenül fontos dolog.” (69)

Megítélésünk szerint nagyon lényeges az a felismerés, hogy az iskolai lélektani megfigyelés alkalmas arra, hogy a hallgatóknak annak tanulmányozására, hogyan „hatnak” a gyakorlatban az előadások alapján elsajátított ismeretek. Ez lényegében az „elmélet próbája” is, amely gyakorlati irányban fejleszti a hallgatók problémalátását és gondolkodását. A pszichológiai gyakorlatok tapasztalatai ezáltal is igazolják korszerűsítésünk munkálatainak azon legfőbb törekvését, hogy az oktatást és a hallgatókat egyaránt *szemléletileg közelítsük az élethez.*⁹

Az élethez, a gyakorlatához való *szemléleti közelségnek* — véleményünk szerint — lényeges pszichológiai feltétele a tanárjelöltek *gyermekközelségbe* jutásának biztosítása. Tapasztalataink szerint az iskolai lélektani gyakorlatok ezen a téren is nagyon sok vonzó lehetőséget nyújtanak hallgatóink számára. Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak a nevelő jelentőségét, hogy már a II. éves hallgatóknak lehetőségük van közelebb kerülni a gyermekekhez, s a gyakorlatokon alkalmuk nyílik szert tenni

9. V. ö.: Fukász György: Oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének néhány filozófiai problémája. Magyar Filozófiai Szemle, 1961. 1. sz. 17. oldal.

10. Vö.: Kuzmina N. V.: A hallgatók pedagógiai tanulmányának fejlesztése a pszichológia és a pedagógia tanulmányában. A Leningrádi Állami Egyetem tudományos közleményei, 1957. N. 244. 138. oldal. (Oroszul.)

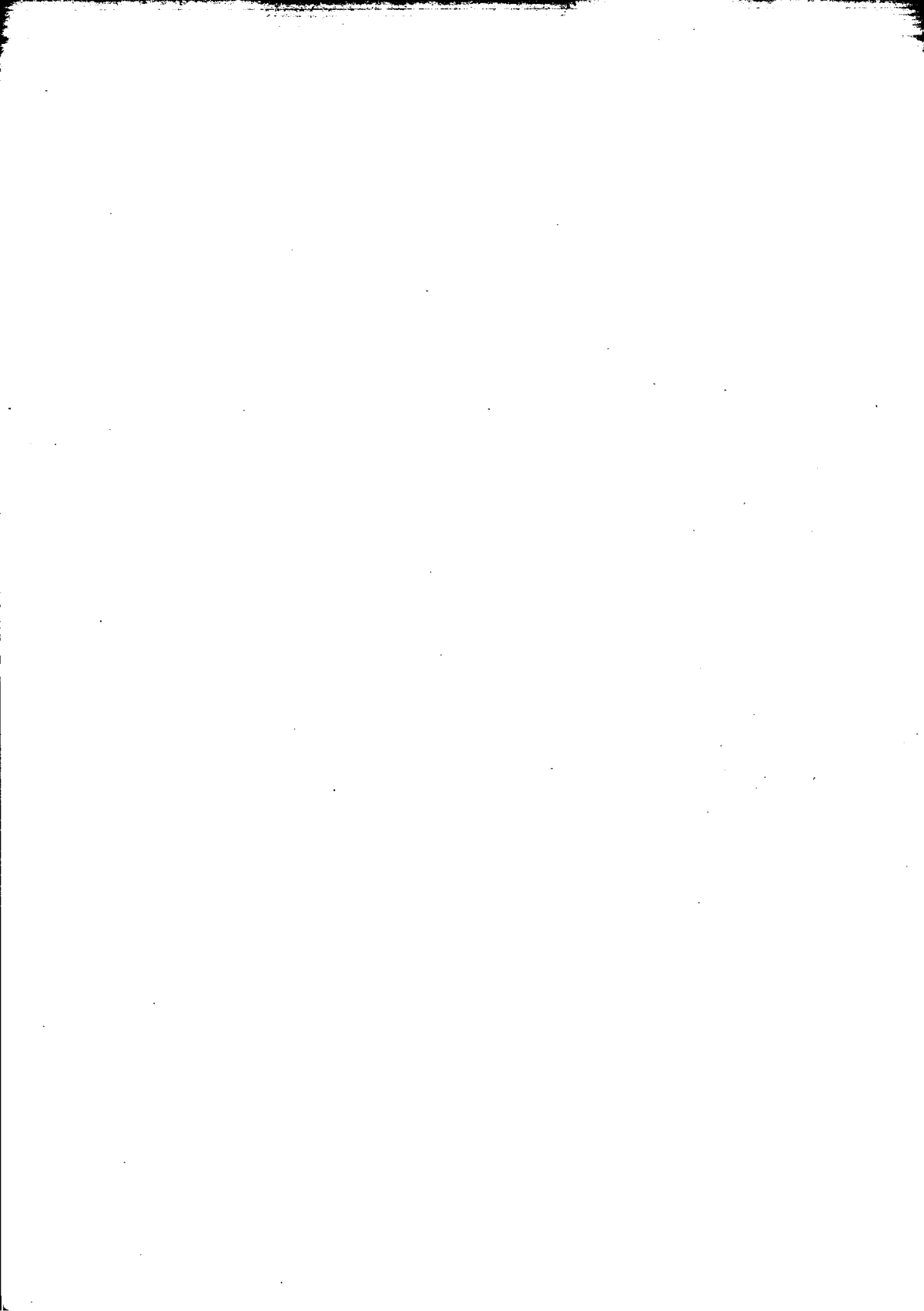
a tanárképzésben korábban hiányolt gyermekismeret: „Az iskolai lektani gyakorlatokon főleg a gyermekkéhez kerültünk közelbe. Megismerhetünk néhány típust és a velük való foglalkozás gyakorlati fogásait is.” (55) „Nagyon jó gyakorlatokat és a gyakorlatok értelmezését, az iskolában szerzett élményeket, hanem a hivatásra való felkészülés szempontjából értékei azokat. Megfigyelésünk szerint a tanulók és tanárok közös tevékenységével való megismerkedés közelbe vizi hallgatóinkat a pedagógus hivatás *valóságos problémáihoz*. A legjobban tanárjelölt megnyitókörzéses és pályaszempontú iránti ösztönző jellegű beszélgetés volt: „A hospitálás felbontja a hallgatókban a hivatásudatort, a kedvet a tanításhoz és a gyermekkel való foglalkozáshoz.” (28) „Nagyon örültem annak, hogy jól sikerült magyart órát látnom, mert szinte belelétem magamat a tanár helyébe, s a hospitálással még közelebb kerültem a tanári pályához. Az ilyen lektani megfigyelések jelentőségét abban látom, hogy még jobban erősítettek bennem a gyermekszerepet és hivatásudatort.” (58) Olyan véleményyt is olvashatunk, hogy a gyakorlatat, ... könnyebbé teszi az egyetemi élet nehezségeinek elviselését. Ilyenkor mindig látom, hogy milyen szép a pedagógus pályája, és megéri ez az öt évi munka.” (61) Ezek a hallgatói vélemények meggyőzően rámutatnak a gyakorlati foglalkozások azon *adaptív jellegére*, hogy elősegítik a tanári hivatás *iránti érdeklődésnek és szeretetnek* — a fejlesztésért.

Állandóan visszatérő motívum a tanár személységének megfigyelése és a következő példakép keresése: „Nagyon izgalmas dolog volt, talán a legizgalmasabb a nevelő személysége. A hallgató több típust figyelhetett meg, s az egyikben vagy másikkban részben vagy esetleg teljesen egészében nevelői ideáljait látta megvalósulni.” (29) „Annymra figyelem a tanár lektani, pedagógiai felkészültségét, előadói technikáját, magyarázatának holtségét, mint a gyermekkel viselkedését. Így tanultam tanítani én is.” (33) A legjobbba azon is elgondolkodnak, hogy milyen tanár válhat belőlük: „Lektések és elővezetések voltak számomra a lektani gyakorlatok, de kétkedést is támasztottak bennem: jó tanár leszek-e? A tanári munka sokoldalúságára és sokrétűségére ezeken a foglalkozásokon döbentem rá.” (57)

A pszichológiai gyakorlatok pozitív tanulmányok folytatásához. Ezzel függ össze a pszichológiai és pedagógiai tárgyak iránti érdeklődés fokozódása. A gyakorlati foglalkozások minden kétséget kizáróan *élményit, életzervebbé teszik és továbbfejlesztik az elméleti előadások anyagát*. Tapasztalataink szerint a gyakorlatok nemcsak kimondottan a pszichológiai, hanem a *szakirányi felkészülésben is serkentő motívumot* jelentenek. Sok példával bizonyítható, hogy az a *II. éves hallgató*, aki a gyakorlatok alkalmával tapasztalja, milyen alapos *szakirányi felkészültséggel* kell rendelkeznie a közep-iskolai tanárnak, komolyabban és felelősségteljesebben végzi szakmai tanulmányait is.

Befejezésül szükségesnek tartjuk megemlíteni azt, hogy a pszichológiai és pedagógiai oktatás reformjának legvitatottabb kérdése a gyakorlatok problémája volt. Az egyetemi oktatók körében kezdettől fogva tapasztalhattunk bizonyos ellenállást, melynek forrása az a tarthatatlan elképzelés, hogy a pszichológiai és pedagógiai képzést *teljesen az V. évre kellene koncentrálni*. E szerint a hallgatók az I—IV. évfolyamon *csak szakmai tanulmányokat* végeznének. Ma már nem kell bizonyítani azt, hogy a korszerű tanárképzés a szakmai és pszichológiai-pedagógiai oktatás legteljesebb kapcsolatának megvalósítását igényli. A pszichológiai gyakorlatok ellenzői — bár nem tudták komoly érvekkel alátámasztani ellenvetéseiket — kétségbe vonták e foglalkozások létjogosultságát, vitatták eredményességét és hasznosságát.

Bár két évi kísérleti munka még nem elegendő messzemenő következtetések levonására, mégis néhány figyelemreméltó tapasztalat már most igazolja e gyakorlatok *eredményességét*. A *nevelőhatás* és a *jövendő élethivatásra való előkészítésben* betöltött szerepük vizsgálata alapján is megállapíthatjuk, hogy a gyakorlati foglalkozások ma már *nélkülözhetetlen* részét alkotják a tanárszakos egyetemi hallgatók pszichológiai oktatásának. Ezért a kísérletezés eddigi szakaszában szerzett tapasztalataink felhasználásával tovább dolgozunk a laboratóriumi foglalkozások és iskolai megfigyelések *egységének, tartalmának és módszereinek* korszerűsítésén.

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ ПО ПСИХОЛОГИИ

Д-р Дуро Лайош

доцент

Исходя из задач реформы подготовки учителей для средних школ, автор анализирует воспитательное влияние проведённого трёхлетнего опыта практики студентов второго курса университета. С этой целью он раскрывает специальные задачи этих занятий в системе практической подготовки будущих учителей.

В свете этих намеченных задач автор подробно останавливается на вопросах методики и содержания школьных психологических наблюдений и лабораторных занятий. Он также анализирует изучение студентами особенности внимания, памяти и мышления учащихся с точки зрения педагогической психологии. При этом особенно большое внимание уделяется условиям, способствующим развитию активности и самостоятельности студентов. В статье даётся анализ письменных ответов 120 студентов по вопросу о результативности практических занятий по психологии. С точки зрения воспитательного влияния занятий они подчеркивают следующие важнейшие результаты: а) развитие любви к будущей педагогической профессии, б) осуществление единства теории и практики, в) многостороннее знакомство с детьми, г) ознакомление с некоторыми методами психологического изучения детей.

В заключение автор делает выводы о целесообразности дальнейшего улучшения постановки психологического практикума студентов.

ERZIEHENDE WIRKUNG DER PSYCHOLOGISCHEN ÜBUNG VON LEHRAMTSKANDIDATEN

Dozent Dr. Lajos Duro

Im Zusammenhang mit der Reform der Lehrerbildung untersucht der Autor die Wirkung der psychologischen Übungen der Studenten des zweiten Jahrganges. Diese Übungen wurden vor drei Jahren eingeführt. Er analysiert die speziellen Aufgaben dieser Beschäftigungen im System der ganzen Bildung. Er beschäftigt sich mit den Inhaltsfragen und Führungsmethoden der psychologischen Beobachtungen und Laboratoriumübungen. Er schreibt über die Beobachtung der Aufmerksamkeit, des Gedächtnisses und Denkens der Schulkinder. Er macht uns darauf aufmerksam, wie die Aktivität und Selbsttätigkeit der Studenten im Laufe dieser Arbeit entwickelt werden kann. In seiner Abhandlung analysiert der Verfasser den Erfolg der psychologischen Praxis mit Hilfe von 120 Studentenaufsätzen.

Als wichtigste Motiven fasst er die folgenden zusammen:

a) Durch diese Arbeit wird die berufsfreude der Studenten erhöht; b) Im Laufe dieser Arbeit kann die Einheit der Theorie und Praxis verwirklicht werden; c) Diese Übungen ermöglichen das bessere Studieren der Schulkinder; d) Es werden dadurch die nutzbaren psychologischen Methoden erkannt.

Am Ende macht der Verfasser Folgerungen zur Weiterentwicklung der pädagogischen Wirkung dieser Praxis.